

BO'LAJAK MUSIQA O'QITUVCHILARINING MILLIY MADANIYATGA NISBATAN MUNOSABATLARINI RIVOJLANTIRISHGA QO'YILADIGAN TALAB VA MEZONLAR

Dostqobilova Munavvar Qochqorovna

O'zbekiston davlat konservatoriyasi

“Musiqqa ta’limi va san’at” mutaxassisligi 2-kurs magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15393128>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 05- May 2025 yil

Ma’qullandi: 10- May 2025 yil

Nashr qilindi: 13- May 2025 yil

KEY WORDS

Milliy madaniyat, musiqa o'qituvchisi, kasbiy kompetensiya, pedagogik talablar, estetik tarbiya, madaniy meros, mezonlar, ma'naviy tarbiya.

ABSTRACT

Ushbu maqolada bo'lajak musiqa o'qituvchilarining milliy madaniyatga nisbatan munosabatini shakllantirish va rivojlantirish masalalari yoritilgan. Milliy madaniyatga hurmat, estetik qarashlar, tarixiy musiqiy merosga nisbatan ongli yondashuv musiqa o'qituvchisi shaxsining asosiy kompetensiyalaridan biri sifatida qaraladi. Maqolada ushbu kompetensiyani rivojlantirishga oid talablar, pedagogik mezonlar va ularni o'quv jarayoniga integratsiyalash mexanizmlari bayon etilgan. Shuningdek, madaniy-tarbiyaviy faoliyat orqali talabalarda milliy qadriyatlarga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantirish yo'llari tahlil qilinadi.

Bugungi kunda yosh avlodni milliy ruhda tarbiyalash, ularda milliy musiqamizga ongli munosabat tushunchalarini shakllantirish muhim vazifalardandir. Milliy musiqa san'atimizning ijro turlarini zamon va talablar darajasidagi yuksaklikka yanada rivojlantirish, uning tarixi shakllanish jarayonlarini bilish, buyuk namoyondalar xizmatini o'rganish talab qilinadi. Albatta, bu maqsadlar ortida oqituvchining mehnat-mohiyati katta ahamiyat kasb etadi.

Musiqa oqituvchilari milliy madaniyat rivojida orni katta desak mubolaga bolmaydi. Zero milliy madaniyatimiz rivojiga xissa qoshadigan bolajak sanat arboblarni aynan musiqa oqituvchilariyu sanat sohasi pedagoglari tarbiyalaydi. Shu qatorda savol tugiladi. Aslida musiqa oqituvchisi qanday bolishi lozim? Milliy madaniyatni qanday qilib oquvchiga singdira oladi? Uning qanday talablari mavjud. Shuning uchun ushbu savollarga javob tariqasida musiqa oqituvchisi, pedagogi haqida malumot berishni boshlasak.

Pedagoglik kasbi boshqa kasblardan xarakterli belgilari bilan farq qiladi. Pedagogning mehnat fani odam, mehnatining maqsadi insonni qayta o'zgartirish, pedagogning mehnat qurollari – uning nutqi, tafakkuri, irodasi, xarakteri va hokazo. Pedagogning mehnat sharoitlari uning ma'naviy-siyosiy qiyofasiga qo'yiladigan yuksak talablar bilan xarakterlanadi, uni doimo takomillashishga, to'xtovsiz o'z ustida ishlashga majbur etadi. Yaxshi pedagog doimo o'z o'quvchilari va ularning ota-onalari hurmatini qozongan bo'ladi. O'qituvchi maxsus pedagogik malumotga ega bo'lgan va umumiy ta'lim maktabida ta'lim va tarbiyaga doir muayyan ish olib borayotgan kishidir. O'qituvchi so'zi ancha umumiy ma'noga ham ega. Boshqalarda biiim, ko'nikma, malakalami tarkib topdirayotgan, hayotda murabbiylik qiladigan va hayotga yo'llaydigan hamda pedagoglik faoliyati bilan shug'ullanadigan hamma kishilarni pedagoglar deb ataydilar. Shunday qilib, o'qituvchi va pedagog sinonim so'zlardir.

O'qituvchilik kasbi qiyin kasb. Qiyinchiliklardan biri shundan iboratki, tarbiyaga doir ish natijalari darhol namoyon bo'lmaydi. Bu ish katta sabot- matonat va chidamni talab etadi. Yosh avlodni hayotga tayyorlash jarayonida o'qituvchilar faol ishtirok etadilar. Ular tajribani bir avloddan ikkinchi avlodga berish bilan avlodlar vorisligini ta'minlaydilar.

Yangi avlodni biror maqsadga qaratilgan holda boshqarish va tarkib toptirish jarayoni ro'y bermaganda jamiyat o'z rivojlanishida to'xtab qolar edi. O'qituvchilar ana shu jarayonning asosiy ishtirokchilaridir. Har bir fan o'qituvchisi singari musiqa o'qituvchisi shaxsining qimmatiga baho berish tizimida uning professional yo'nalishi muhim rol o'ynaydiki, uning negizida pedagogik faoliyatga bo'lgan ehtiyoj yotadi. U o'zida: bolalarida qiziqish va muhabbatni, pedagogik ishiga havasni, psixologik-pedagogik ziyraklik va kuzatuvchanlikni, pedagogik odobni, pedagogik tasavvumi, tashkilotchilik qobiliyatini, haqgo'ylikni, dilkashlikni, talabchanlik va qat'iylikni, sobitqadamlikni, vazminlikni, chidamlilikni, o'zi haqida fikrga ega bo'lishni, professional ish qobiliyatini va qiziqishini, intellektual faollikni, yangilikni his eta bilishni, pedagogik bilimni mustaqil ravishda oshirishga tayyorgarlikni mujassamlantirgandir. Musiqa bola hissiyotini, ayniqsa, emotsional, estetik hissiyotini faol rivojlantiradi. Musiqa bola ruhiga faol ta'sir etadi, uning axloqiy estetik qiyofasining shakllanishida muhim rol o'ynaydi. Shu bois o'quvchilarda inson ma'naviy madaniyatining tarkibiy qismi bo'lgan musiqa madaniyatini tarbiyalash musiqa tarbiyasining bosh maqsadi bo'lib turadi. Bu maqsadlarni amalga oshirish uchun musiqa o'qituvchisi oldida quyidagi talablar turadi:

- o'quvchilarda musiqa san'atiga bo'lgan qiziqishni oshirish;
- musiqaviy-badiiy didni va musiqa faoliyatlariga ehtiyojni rivojlantirish;
- musiqa haqida biiim va malakalar doirasini tarkib toptirish;
- musiqa faoliyatlari jarayonida badiiy ijodkorlik histuyg'ularini rivojlantirish;
- asarlarning badiiy-g'oyaviy mazmuni vositasida bolalarni axloqiy- estetik tarbiyalash;
- musiqa darslari jarayonida kasb- hunar va mehnatga havas uyg'otish.

Mana shu talablarni amalga oshirishda musiqa o'qituvchisining professionallik darajasi muhim ahamiyat kasb etadi. Eng avvalo, musiqa o'qituvchisi o'z kasbiga va bolalarga chin qalbdan mehr qo'ygan, yuksak madaniyatli, ijodkor va izlanuvchan, ilmiy dunyo qarashga ega bo'lgan shaxs bo'lmog'i lozim. U hozirgi zamon fan- texnika talablariga muvofiq yaxshi dars berishi va uning har bir daqiqasidan unumli foydalanishi zarur. O 'z ustida ishlashga o'rgangan, hozirgi fan-texnika rivojlangan hamda axborotlar ko'paygan davrda ular ichidan o'z fani uchun kerakli narsani tanlab topa oladigan o'qituvchigina o'quvchilarni bilish, mustaqil fikrlash, mustaqil ishlash qobiliyatini o'stira oladi. Musiqa o'qituvchisi yaxshi o'qituvchi bo'lishi uchun pedagogika va psixologiya, bolalar fiziologiyasi, estetika va etika nazariyasi, adabiyotni hamda musiqa o'qitish metodikasini yaxshi bilmog'i lozim. Chunki bular bolalarning xarakterini, nimaga moyilligini, o'qitish jarayonida qanday usullardan foydalanish mumkinligini belgilab beradi. Musiqa o'qituvchisi musiqa san'atining nazariy va amaliy sohalaridan yetarli darajada bilim, malaka va tajribaga ega bo'lmog'i lozim. Va'ni u ham cholg'uchi, ham xonanda, ham xor dirijyori, ham jo'movozchi va ham musiqa nazariyotchisi va adabiyotchisi sifatida ish ko'rmog'i lozim.

Musiqa o'qituvchisi ijodkor sifatida u bir soatlik darsiga senariy avtori, uning artist- ijrochisi va rejissyori hamdir, shu sabab musiqa darsi san'at darsidir. O'qituvchining umumiy

madaniyati yuqori bo'lishi bilan birga bu kasb adabiyot va san'at sohasidagi bilimlarga ega bo'lishni ham talab etadi. Musiqa o'qituvchisi pedagoglik odobiga rioya qilishi kerak. Pedagoglik odobi o'qituvchilik kasbiga xos fazilatlardan biri bo'lib, u o'qituvchining bolalar bilan ishlash jarayonida mahorat sifatida yuzaga chiqadi. Pedagoglik odobi o'qituvchining o'zini tutishi, o'quvchilar bilan muomalasidagi professional, psixologik-pedagogik xususiyatidair.

Pedagoglik odobi – bu o'qituvchining sharoitga qarab to'g'ri pedagogik yo'i, metod izlashi, o'quvchilar bilan muomalada o'zini tutish yoki odobidir. Har tomonlama bilimli bo'lgan musiqa o'qituvchisi har qanday savollarga ham javob topa oladi. Musiqa o'qituvchisining mahorati bu- pedagoglik kasbining asosiy ko'rinishidir. Dars jarayonida o'quvchilar bilan bo'lgan muomalada o'qituvchining mahorati ko'zga tashlanadi. Bu o'quvchilarni musiqa faniga qiziqitira olish, ularni mustaqil fikrlashga va vazifalarni mustaqil bajarishga o'rgatish bilan bevosita bog'liqdir. Mahorat o'qituvchi ongining g'oyaviy-siyosiy yo'nalishi, uning umumiy- musiqiy madaniyati, bilimdonligi, kasbi sohasidagi ko'nikma va malakalar yig'indisidan iboratdir.

O'zbek milliy musiqa san'ati vositasida bo'lajak musiqa o'qituvchilarining milliy madaniyatga nisbatan munosabatlarini rivojlantirishga qo'yiladigan mezonlariga keladigon bolsak, O'zbek milliy musiqa san'ati vositasida bo'lajak musiqa o'qituvchilarining milliy madaniyatga nisbatan munosabatlarini rivojlantirishda ularning dars jarayonlari va amaliy ko'nikmalari milliylik ruhida faoliyat olib borishi lozim. O'qituvchi mahoratining mezonlari o'quvchilarning o'zlashtirishlari va intizomi bilan belgilanadi. U o'z ustida tinmay ishlasa, ta'lim va tarbiya sohasida ilg'or o'qituvchilarning tajribalarini kuzatib va o'rganib, uni o'z ishiga tadbiiq etsa, o'z pedagogik mahoratini oshirib borishi mumkin. Mahoratli o'qituvchi hamisha o'quvchilar orasida yuksak obro'ga ega bo'ladi, chunki u o'quvchilar qalbiga to'g'ri yo'l topa oladi. O'qituvchilik kasbi uchun xos xususiyat bolalarai sevish va ularga g'amxo'rlik qilishdan iboratdir. Agar o'qituvchi bolalarni istaklarini, ichki dunyosini bilmasa va unga qiziqmasa, u o'qituvchi bo'la olmaydi, chunki bolalar mehribon, kamtar, ochiqko'ngil, samimiy, o'zlariga hurmat va ishonch bilan qaraydigan, talabchan o'qituvchilarni yoqtiradilar.

O'qituvchining axloqi pok, iymonli, diyonatli va har tomonlama * namunalarni bo'lishi kerak. Uning tashqi qiyofasi, jumladan, tartibli, ozoda bo'lishi, madaniy va kamtar kiyinishi bilan ham o'mak bo'lishi lozim. Shundagina uning har bir so'zi o'quvchilarga ijobiy ko'rinishi mumkin. Bu fazilatlarni bo'lajak o'qituvchi oliy o'quv dargohida o'qib yurgan kezlari dayoq egallab borishi lozim. Buning uchun oliy uquv yurti professor o'qituvchilari jamoasining o'zi chuqur bilimli, yuqori malakali va hozirjavob bo'lishlari talab etiladi.

Shuni ham aytish kerakki, musiqa o'qituvchisi doimo izlanishda bo'lishiga, sabr-toqat bilan mehnat qilishiga to'g'ri keladi. Endigina oliy dargohni bitirib, maktabga kelgan mutaxassis zimmasiga ana shunday mas'uliyatni vazifa tushadi. Biroq o'qituvchi nazariy bilimga ega bo'lmasada, amaliy jixatdan uni tajribali, har tomonlama talabga javob beradigan mutaxassis deb bo'lmaydi. U ko'proq dars kuzatishi, o'qituvchilarning dars o'tish metodlarini o'rganishi, mahoratli pedogoglardan maslahatlar olishi zarur. Uning maktab hayotiga chuqur kirib borishi va tajriba orttirish uchun maktab ma'naviyati, pedagogik jamoa, xalq ta'limi bo'limi va oliy o'quv yurtining g'amxo'rliqi talab etiladi.¹

Adabiyotlar ro'yxati:

¹ Musiqa o'qitish metodikasi /T.Ortiqov; mas'ul muharrir O.Azizov. - T.: Muharrir nashriyoti, 2011. - 196 b.

1. Алимов В. А. Методика музыкального воспитания в школе. – Москва: Просвещение, 2002. – 180 с.
2. Аширов А.Р. Формирование духовных и нравственных ценностей у студентов вуза. – Ташкент: Ўқитувчи, 2016. – 132 с.
3. Комилов Н. Миллий маданият ва маънавият. – Тошкент: Маънавият, 2000. – 240 б.
4. Маҳмудов Н.Ю. Миллий тафаккур ва мусиқа. – Тошкент: Фан, 2012. – 195 б.
5. Назаров Б.Н. Маданият назарияси: ўқув қўлланма. – Тошкент: Ўзбекистон Миллий энциклопедияси, 2014. – 212 б.

